

Nya Lödöse Rapport 2018:3

SCHAKTNINGAR I GAMLESTADEN OCH NYA VÄGAR PÅ MARIEHOLM

Arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning
Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs stad, Göteborgs socken,
Gamlestaden 740:44 med flera, Göteborg 218

Mattias Öbrink

Nya Lödöse Rapport 2018:3

SCHAKTNINGAR I GAMLESTADEN OCH NYA VÄGAR PÅ MARIEHOLM

Arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning

Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs stad, Göteborgs socken,
Gamlestaden 740:44 med flera, Göteborg 218

Mattias Öbrink

Undersökningarna i Gamlestaden sker i samverkan mellan
Arkeologerna (SHM), Bohusläns museum och
Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ
i nära samarbete med Göteborgs stadsmuseum

WWW.STADENNYALODOSE.SE

© 2018 Arkeologerna, Statens Historiska Museer; Bohusläns museum
och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ
Nya Lödöse Rapport 2018:3

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet

Grafisk form Gabriella Kalmar, Lisa K Larsson och Lena Troedson

Bildredigering Lena Troedson

Layout Lena Troedson

Omslag Framsida: Vy över Yta 4:18 vid slakthusmotet. Foto: Markus Andersson.

Baksida: Belägenheten omkring Göteborg 1809, utgiven av N.G. Werming.
Göteborgs stadsmuseum.

Tryck/utskrift Åtta.45 Tryckeri AB 2018

INNEHÅLL

Inledning	5	Sammanfattande diskussion	18
Bakgrund	5	Referenser	20
Nya Lödöse	5	Administrativa uppgifter	21
Marieholm	8	Utredning inför nya Slakthusmotet	21
Tidigare undersökningar	9	Förundersökning inför ny busshållplats på Marieholm	21
Schaktningsövervakningar i Gamlestaden	11	Schaktningsövervakningar i Gamlestaden	21
Yta 4:11	11	Bilagor	22
Yta 4:12	11	Bilaga 1. Schakttabell, utredning inför nya Slakthusmotet	22
Yta 4:18	11	Bilaga 2. Anläggningstabell, utredning inför nya Slakthusmotet	22
Utredning inför nya Slakthusmotet	16	Bilaga 3. Schakttabell, ny busshållplats	22
Resultat	17	Bilaga 4. Stratigrafisk berättelse, yta 4:11	23
Förundersökning inför ny busshållplats på Marieholm	18		
Resultat	18		

Figur 1. Läget Nya Lödöse markerat på utsnitt ur GSD-Översiktskartan. Skala 1:300 000.

I skrivande stund pågår en omfattande förändring av stadsdelen Gamlestaden i Göteborg och i samband därmed har en rad arkeologiska undersökningar genomförts. Denna rapport omfattar tre olika projekt. I samband med pågående stadsomvandlingen i Gamlestaden flyttas flera stråk av rör och vägar inom Nya Lödöses stadsområde (Göteborg 218). Dessutom byggdes en ny busshållplats på Marieholm, direkt väster om Nya Lödöse. Parallellt med förändringarna i Gamlestaden planerar Trafikverket en ny motorvägspåfart på väg E45 med tillhörande anslutningsvägar på Marieholm.

Inledning

Denna rapport sammanfattar resultaten från flera utredningar och undersökningar i Gamlestaden och på Marieholm (figur 1–3). Undersökningarna genomfördes 2016–2017. I denna rapport presenteras inledningsvis platsens bakgrund och tidigare undersökningar. De enskilda projektens resultat och åtgärdsförslag presenteras därefter separat för varje yta.

I samband med den pågående stadsomvandlingen i Gamlestaden flyttas flera stråk av rör och vägar. Dessa arbeten berör i varierande grad lämningar från Nya Lödöse (Göteborg 218). På uppdrag av Fastighetskontoret, Göteborgs stad genomfördes därför undersökningar i form av schaktningsövervakningar inom tre delytor, kallade 4:11, 4:12 och 4:18. Länsstyrelsen beslutade om undersökningen 2016-02-02 med dnr 431-42516-2015. Ett tilläggsbeslut kom 2017-08-28.

I denna rapport redovisas undersökningarna av ytorna 4:11 och 4:12. Yta 4:18 låg i direkt anslutning till den större yta där arkeologiska undersökningar genomfördes under 2016–2017 (LST dnr 431-37939-2015). Ytan kommer avrapporteras med dessa.

På Marieholm genomfördes två undersökningar under 2016. Trafikverket planerar att bygga en ny motorvägspåfart på väg E45 med tillhörande anslutningsvägar på Marieholm, Göteborgs stad. Inför det planerade arbetsföretaget hade Länsstyrelsen i Västra Götalands län gjort bedömningen att en arkeologisk utredning behövdes. Ärendet beslutades 2016-01-11 med dnr 431-36148-2015.

I direkt anslutning till detta område skulle Trafikkontoret, Göteborgs stad bygga en tillfällig busshållplats. I samband med grävningsarbetet gjordes

en förundersökning i form av schaktningsövervakning. Länsstyrelsen beslutade om detta 2016-01-18 med dnr 431-41680-2015.

Inga lämningar som registreras som fornlämning framkom vid utredningen och förundersökningen på Marieholm. Att de trots detta är med i den här rapporten beror på att det känns angeläget att samla kunskapsläget inom denna del av Marieholm som ett underlag inför kommande undersökningar.

Bakgrund

Nya Lödöse

De östliga ytorna som avrapporteras här, yta 4:11, 4:12 och 4:18, utgjordes vid undersökningstillfället av gatumark och anlagda gräsytor. De låg inom fornlämningen Göteborg 218, platsen för staden Nya Lödöse som fanns här mellan 1473 och 1624.

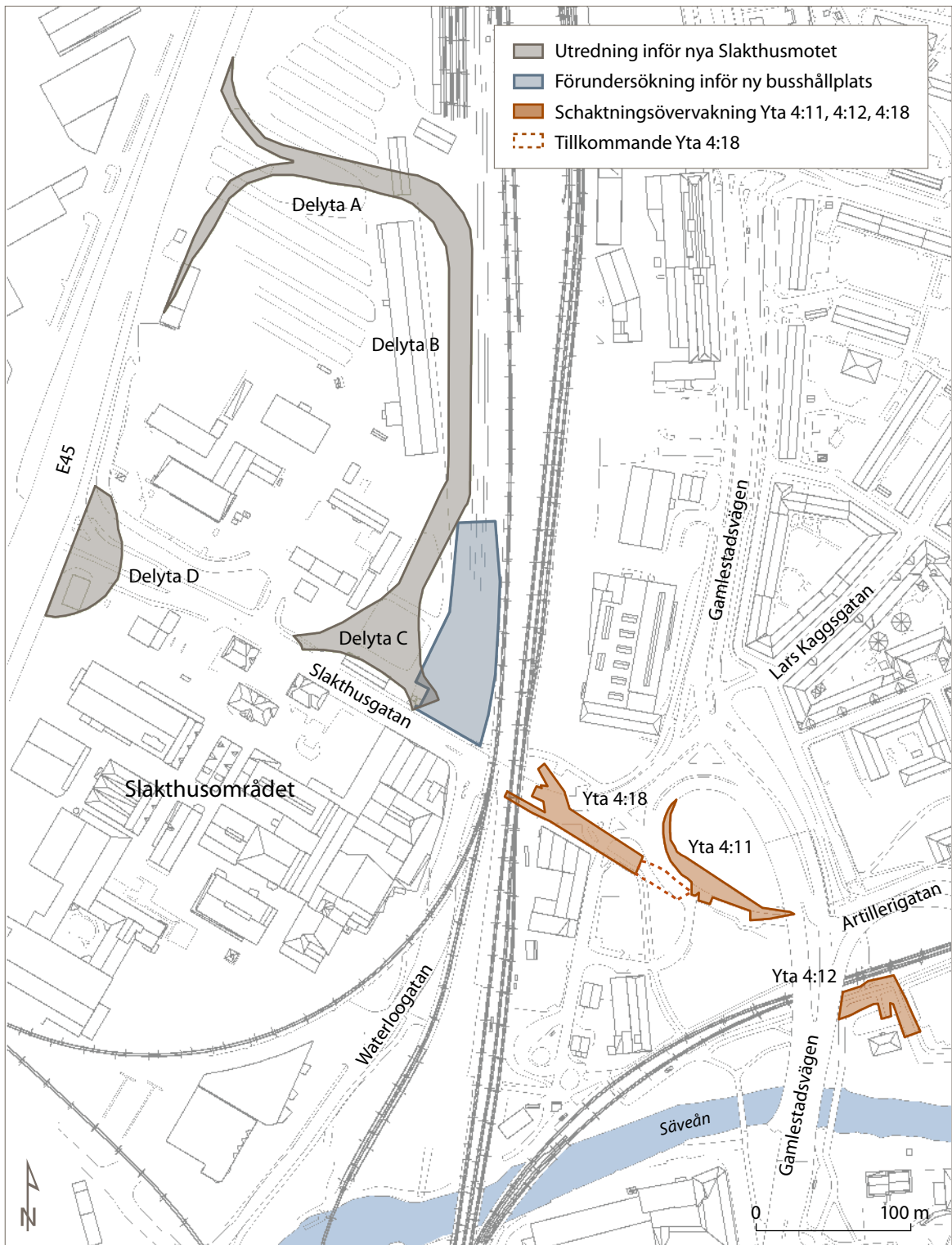
Staden låg på båda sidor av Sävån, och var omgiven av en vall och vallgrav. När staden grundades 1473 stakades tomter och gator ut. En kyrkogård anlades norr om Sävån, men kyrkan började inte byggas förrän omkring 1480. Hela kyrkogården och kyrkan har undersökts och drygt 1200 individer har tagits upp. En kyrkogård fanns sannolikt även i den södra stadshalvan, här har endast ett fåtal gravar undersökts vid olika förundersökningar.

De första åren användes flera av tomterna för djurhållning, sannolikt både för export och för stadsbornas egen konsumtion. Enkla skjul byggdes på flera av tomterna. Runt 1480 började stadsgårdar byggas upp och på kort tid blev de flesta tomterna fullt bebyggda enligt ett likartat mönster med byggnader för bostadsändamål, djurhållning och verkstäder runt en stenlagd gårdsplan. I flera

Figur 2. Undersökningsytorna markerade på utsnitt ur GSD-Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Figur 3. De undersökta ytorna. Skala 1:4000.

fall fanns bodar ut mot gatan. Med undantag av enstaka breddningar av gator och sammanslagningar av tomter var grundstrukturen relativt stabil genom hela stadstiden.

Flera olika orsaker kan ses till beslutet att grunda en stad här. Handel nämns ofta som den självklara orsaken, men andra faktorer kan finnas, som konflikter (särskilt med det danska riket) och en vilja till makt och kontroll i ett område som skiftade mellan dansk, norsk och svensk överhöghet ända fram till 1600-talets andra hälft.

Efter upplösningen av Kalmarunionen 1523 satsade Gustav Vasa resurser i staden. Vallen och vallgraven förstärktes, dendrokronologiska dateringar visar att detta skedde omkring 1530. Längs den arm av Göta älv som då rann förbi staden (där banvallen för järnvägen och Angeredsbanan löper idag) påbörjades under 1520-talet bygget av utfyllnader i strandkanten och ut i älven. Dessa utgjorde underlag för byggnader och stenlagda ytor, vilkas funktioner inte är helt klarlagda.

År 1547 flyttade befolkningen till ett nytt läge invid (gamla) Älvsborgs fästning. Hur många stadsbor som verkligen flyttade är dock oklart och det är mycket möjligt att flera stannade kvar på den gamla platsen. I det arkeologiska materialet finns antydningar om att bebyggelse fanns kvar. Den nya staden vid Älvsborg brändes ned av stadsborna själva 1563 i samband med det nordiska sjuårskriget, då danskarna erövrade Älvsborgs fästning. Senast omkring 1570 flyttades staden tillbaka till sitt ursprungliga läge.

Nya Lödöse byggdes upp igen efter mer eller mindre samma stadsplan som tidigare, men några tomter slogs samman och sannolikt breddades den nordsydliga huvudgatan. Tomterna blev snabbt åter fullt bebyggda. Från denna yngre period i stadens historia finns flera olika typer av historiska källor bevarade, som mantalslängder och tänkeböcker, protokollen från rådets möten.

Staden brändes återigen under Kalmarkriget 1612 och hölls av danskarna, som nu hade erövrat Älvsborgs fästning för andra gången. Många stadsbor flyttade till närbelägna städer, som Alingsås och Brätte. När (andra) Älvsborgs lösen hade betalats 1619 kom staden åter under svensk överhöghet och många stadsbor återvände. Efter att Göteborg hade grundats lades slutligen Nya Lödöse ned år 1624. Många av stadsborna flyttade in till den nya staden och många byggnader verkar ha flyttats med.

Platsen för Nya Lödöse blev nu kallad Gamlestaden och lades ut som jordbruksmark under så kallade landerier. Dessa var herrgårdsliknande byggnader med tillhörande marker som lejdes ut till stadens mer välbeställda borgare. Industrialiseringen i Gamlestaden började redan under 1700-talet med omvandlingen av Ånäs landeri till sockerbruk, men det var framför allt under 1800- och 1900-talen som området dominerades av industrier, som Gamlestadens fabriker med textiltillverkning och SKF. Omfattande nybyggen av bostadshus, främst landshövdingehus, gjordes under början av 1900-talet. Under 1960-talet planerades för stora infrastrukturprojekt med motorvägskorsningar och stadsbanestation och därför började den äldre bebyggelsen rivas. Dessa projekt blev aldrig färdigställda (se sammanställningar i Järpe 1984, Öbrink & Rosén 2017).

Marieholm

Direkt väster om staden Nya Lödöse fanns en arm av Göta älv, och på andra sidan om den ön Marieholm. Staden var ursprungligen tänkt att ligga på Marieholm, men kom efter de blivande borgarnas protester att läggas på fastlandet. De nu aktuella ytorna på Marieholm utgörs av flack terräng ett fåtal meter över havet. Området består idag av hårdgjorda ytor och mark för industrier. Ursprungligen var Marieholm en ö omfluten av Göta älv med flacka strandängar och betesmarker. På äldre kartor finns enstaka bebyggelse på öns södra del. Den norra delen verkar däremot ha varit obebyggd fram till modern tid.

Marieholm var en del av Nya Lödöses direkta närområde och resultaten från undersökningar här blir därmed en viktig del av förståelsen av landskapet runt staden. Nya Lödöses bebyggelse expanderade under 1500-talet västerut på utfyllningar i älvarmen. Vad som fanns på Marieholm under denna tid är däremot okänt. Här låg troligen betesmarker, men kanske även viss bebyggelse och verksamhet. En av stadens huvudgator ledde ner mot ett vad ut till ön, vilket visar att den användes. Efter att staden lades ner kom Marieholm att bli mark tillhörande landerier, på en karta från 1696 finns bebyggelse inritad på ön.

Redan under tiden för Nya Lödöse fanns problem med igensedimentering av älvarmen (Järpe 1984). Troligen upphörde vattengenomströmningen helt redan under 1700-talet. På en karta

från 1800 ser området ut att vara delvis igensedimenterat.

De sydligaste delarna av utredningsområdet inför nya Slakthusmotet och förundersökningsområdet inför ny busshållplats ligger på Marieholms tidigare östra strand och kanske delvis i den tidigare älvarmen. Den norra delen av utredningsområdet skär rakt igenom öns nordliga spets. Den västra delen av utredningsområdet ligger på öns tidigare västra strand.

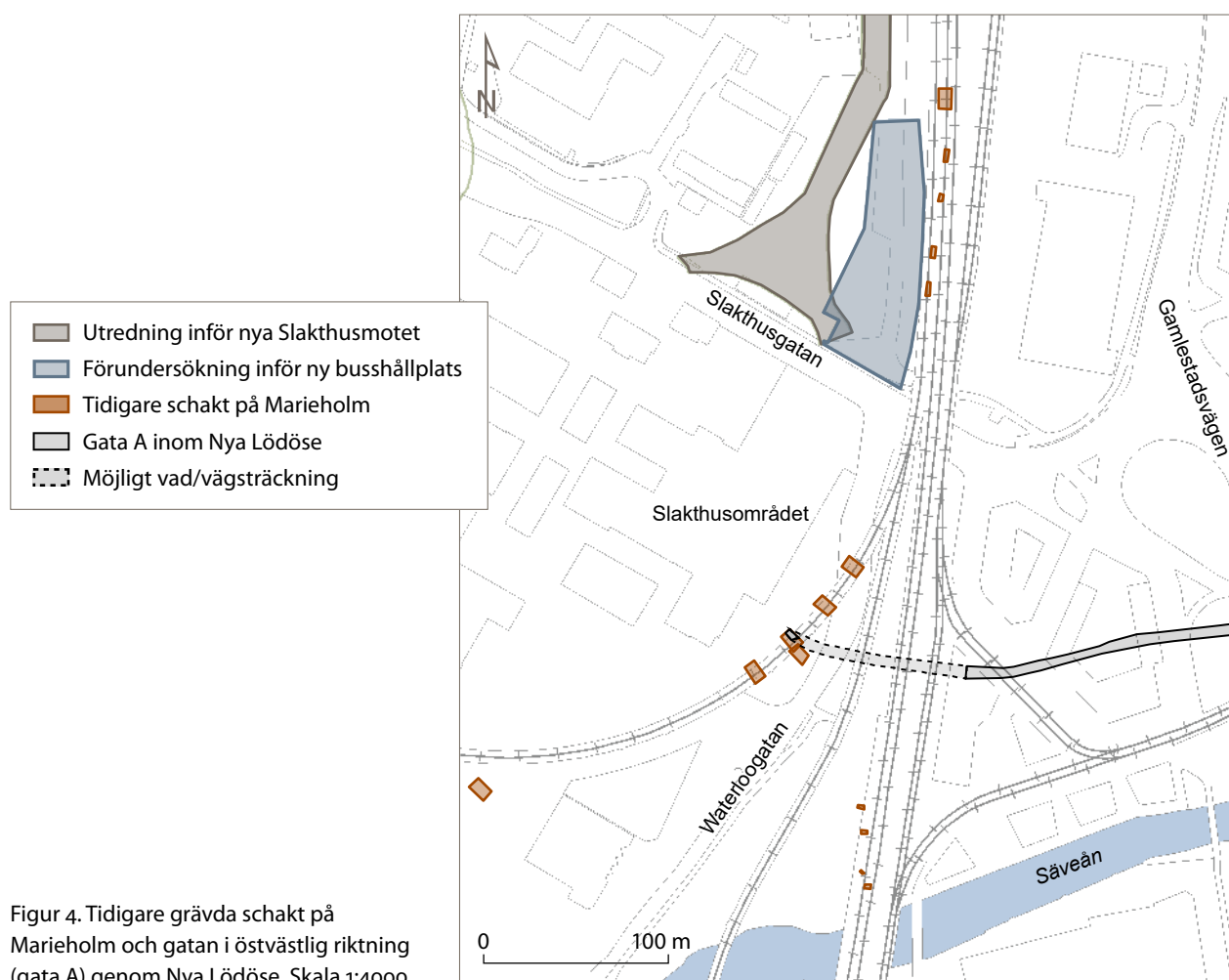
Tidigare undersökningar

Flera undersökningar har tidigare gjorts i närområdet och Nya Lödöse har undersökts i omgångar från 1910-talet till nutid.

Mellan 2013 och 2017 genomfördes storskaliga undersökningar i samband den pågående stadsomvandlingen. De ytor som omfattades av schaktningsövervakningen låg i direkt anslutning till dessa.

Inom de ytor som omfattades av schaktningsövervakningen har undersökningar gjorts av Strömbom 1915–1918 (Strömbom 1924). Ytterligare undersökningar gjordes på 1960-talet (se Järpe 1984). Flera förundersökningar har gjorts under 2010-talet (Rosén 2014, Andreasson et al 2018). Sammantaget har välbevarade lämningar av Nya Lödöses norra delar med bebyggelse, delvis på utfyllnader i Göta älv, samt vall och vallgrav påträffats.

På Marieholm har några tidigare undersökningar gjorts. I samband med utbyggnaden av järnvägen gjorde Göteborgs stadsmuseum flera undersökningar direkt intill nu aktuella ytor. År 2004 och 2006 grävdes sex schakt norr om Slakthusgatan utmed den västra sidan av järnvägen, dessutom gjordes en markradarundersökning. Utöver detta grävdes även två schakt söder om Slakthusgatan. I totalt två schakt framkom den äldre älvarmen i form av sandiga älv sediment med inslag av en mindre mängd bearbetat trä och

Figur 4. Tidigare grävda schakt på Marieholm och gatan i östvästlig riktning (gata A) genom Nya Lödöse. Skala 1:4000.

skinnsplill. Materialet kan vara från Nya Lödöse-tid. Markradarundersökningen visade på ett antal anomalier varav tre ansågs särskilt intressanta för vidare undersökning. Ingen av dessa anomalier visade sig vara spår efter konstruktioner från Nya Lödöses tid utan från sent 1800-tal och framåt. (Wennberg 2006).

År 2006 gjordes en undersökning söder om nu aktuell yta. Då påträffades en stenpackning från Nya Lödöses yngre fas eller tiden direkt efter. Ett fynd av muskötkula i sanden under stenpackningen hör troligen till någon av de krigshandlingar som staden utsatts för under 1500- och 1600-talet (Wennberg 2007).

Stenpackningen kan vara del av en vägsträckning ned mot ett vad över Göta älv. En hypotes är att vägen var en fortsättning på en av de gator som undersöktes i Nya Lödöse 2013 och 2016–17 (figur 4). Då påträffades en stenlagd gata som löpte från öster, förbi stadens kyrka och ned mot Göta älv i väster (gata A i rapportsammanhang). På den äldsta kartan över området (1677) finns ett vad inritat ungefär där gatan nådde älvarmen. Detta kan vara en östvästlig huvudgata som ledde från Marieholm till stadens östra gräns (och kanske längre österut som landsväg).

Schaktningsövervakningar i Gamlestaden

Under 2016 och 2017 genomfördes schaktningsövervakningar och undersökningar inom tre ytor inför anläggandet av nya ledningar (yta 4:12, 4:18) samt flytt av Artillerigatan (yta 4:11). Samtliga ytor berörde Nya Lödöses stadsområde (Göteborg 218).

Yta 4:11

Ytan undersöktes april 2016 inför att Artillerigatan skulle flyttas några meter åt norr och öster. Delar av ytan har tidigare undersökts av Strömbom på 1910-talet och direkt i öster av Göteborgs arkeologiska museum 1969. Ytterligare schakt har grävts vid förundersökningar på 2010-talet (figur 6).

Inom ytan där den nya gatan skulle anläggas schaktades moderna fyllnadslager och matjord bort ned till de arkeologiska lagren. Dessa täcktes med marktäckduk innan ny vägfyllning lades på. Utmed den nya gatans sida grävdes ett djupare schakt för dränering och belysning. Detta schakt kom i den nordligaste delen att grävas genom arkeologiska lager. I söder grävdes ett mindre schakt genom stadslagren. Inom dessa två ytor grävdes de påträffade lämningarna för hand. I övrigt undersöktes inte de påträffade lämningarna. En stratigrafisk berättelse för de undersökta lämningarna finns i bilaga 4.

Mest omfattande var undersökningen av den norra delen. Här fanns stenmurar tillhörande Gamlestadsvägens dåvarande sträckning. Öster om dem fanns en stenkulvert från 1800-talet.

Under detta låg stenläggningar från Nya Lödöse, möjligen tillhörande golvet i en byggnad belägen öster om stadens nordsydliga huvudgata (figur 5).

I söder fanns kulturlager (troligen från rasing) som täckte lämningarna av ett hus med trägolvet och syllstenar. Huset dateras preliminärt till någon av de yngsta faserna i Nya Lödöse. Under dessa finns sannolikt ytterligare lämningar.

Fornlämningen kvarligg under den nya gatan inom hela yta 4:11. Vid framtida markgrepp bör lämningarna undersökas.

Yta 4:12

Ytan undersöktes i juni 2017. Inför en schaktningsövervakning grävdes tre schakt för att se bevarandestatusen. Inom det område som berördes av den planerade ledningen fanns inga bevarade

lämningar. I samtliga schakt fanns omrörda och påförda lager (figur 7 och 8).

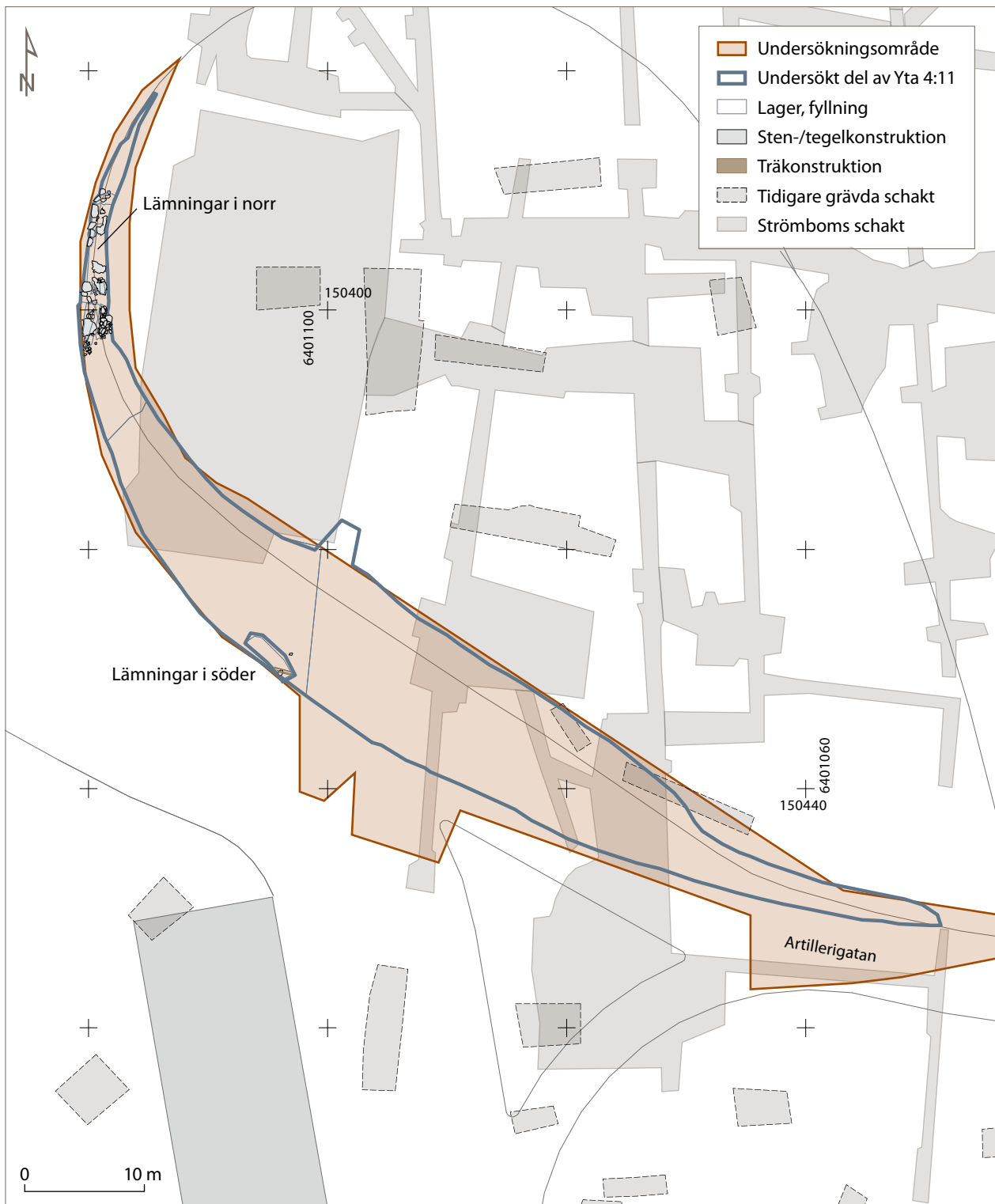
Yta 4:18

Ytan undersöktes mars till maj 2017 inför att nya ledningar med anslutningar skulle byggas utmed den södra sidan av Artillerigatan och Slakthusgatan. Inga större markarbeten har tidigare gjorts i det område som ledningsschaktningen berörde.

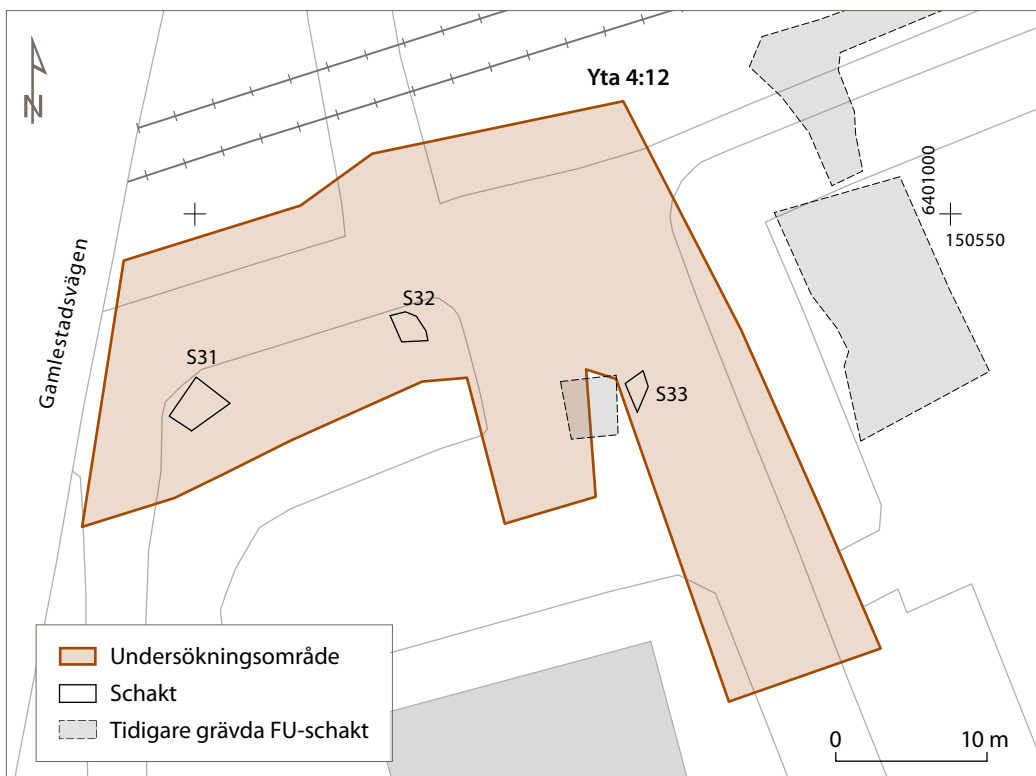
Ytan grävdes i tre etapper. Inledningsvis togs de övre marklagren bort med grävmaskin. Därefter undersöktes de påträffade lämningarna för hand. På grund av det djupa ledningarna lades på, och den slänt som därmed behövdes av säkerhetsskäl kom den undersökta ytan att bli mycket bred. När etapp 1 (längst i öster) påbörjades uppdagades hur välbevarade lämningarna från Nya Lödöse var. Schaktets storlek och lämningarnas omfattning gjorde därför att jobbet blev komplicerat och tidskrävande. Etapp 1 genomfördes på löpande räkning, inför etapp 2 önskade Länsstyrelsen en fast beräkning på tidsåtgången. Etapp 3 (längst i väster) kom på

Figur 5. Den norra delen av yta 4:11 med stenlagd yta från Nya Lödöse i förgrunden. Bakom syns delar av muren utmed Gamlestadsvägen. Foto: Mattias Öbrink.

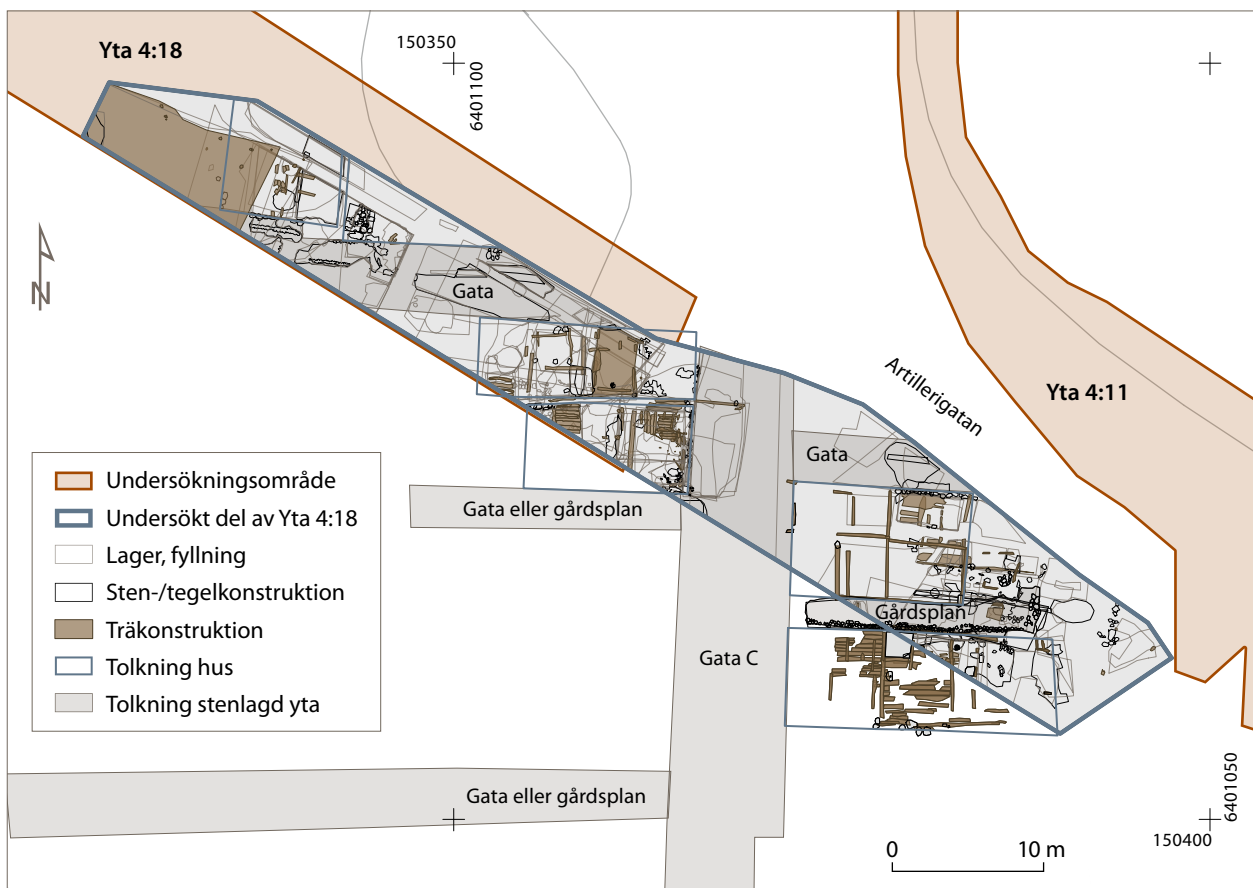
Figur 6. Yta 4:11 med grävt schakt för flyttad gata, påträffade lämningar i den norra och södra delen samt tidigare undersökta ytor. Strömboms schaktplan ligger som bakgrund. Skala 1:500.

Figur 7. Yta 4:12 med grävda schakt. Skala 1:500.

Figur 8. Undersökningen av yta 4:12 påbörjas. Foto: Mattias Öbrink.

Figur 9. De olika lämningar som fanns inom yta 4:18 med tolkningar av hus och stenlagda ytor. Även de lämningar som undersöktes direkt söder om yta 4:18 och hör ihop med stadsgården längst i öster är med på kartan (delyta 4:16, Länsstyrelsens dnr 431-37939-2015). Skala 1:500.

Figur 10. Ugnskakel från omkring år 1600. Tidigare finns lösfynd av kakel, denna ugn (med flera fragment) är den första som kan kopplas till en specifik byggnad. Foto: Christina Rosén.

Figur 11. Fragment av målat fönsterglas, tidigt 1600-tal (kabinettglas). Texten är sannolikt namnet på tomtägaren. Foto: Ivonne Dutra Leivas.

uppdrag av Länsstyrelsen att prioriteras ned, här berörde markarbetet i mindre grad fornlämningen. Orsakerna var både att störningar i form av olika rörschakt fanns här, och att lämningarna efter Nya Lödöse ligger djupt under dagens marknivå.

Lämningarnas komplexitet och det direkta sambandet med de lämningar som undersöktes parallellt söder om yta 4:18 (delyta 4:16, LST dnr 431-37939-2015), ledde till att de undersöktes och dokumenterades med samma händelsebase-erade kontextuella metod (se exempelvis Öbrink & Rosén 2017:27ff). Av samma orsak kommer resultaten från delyta 4:18 att samrapporteras med

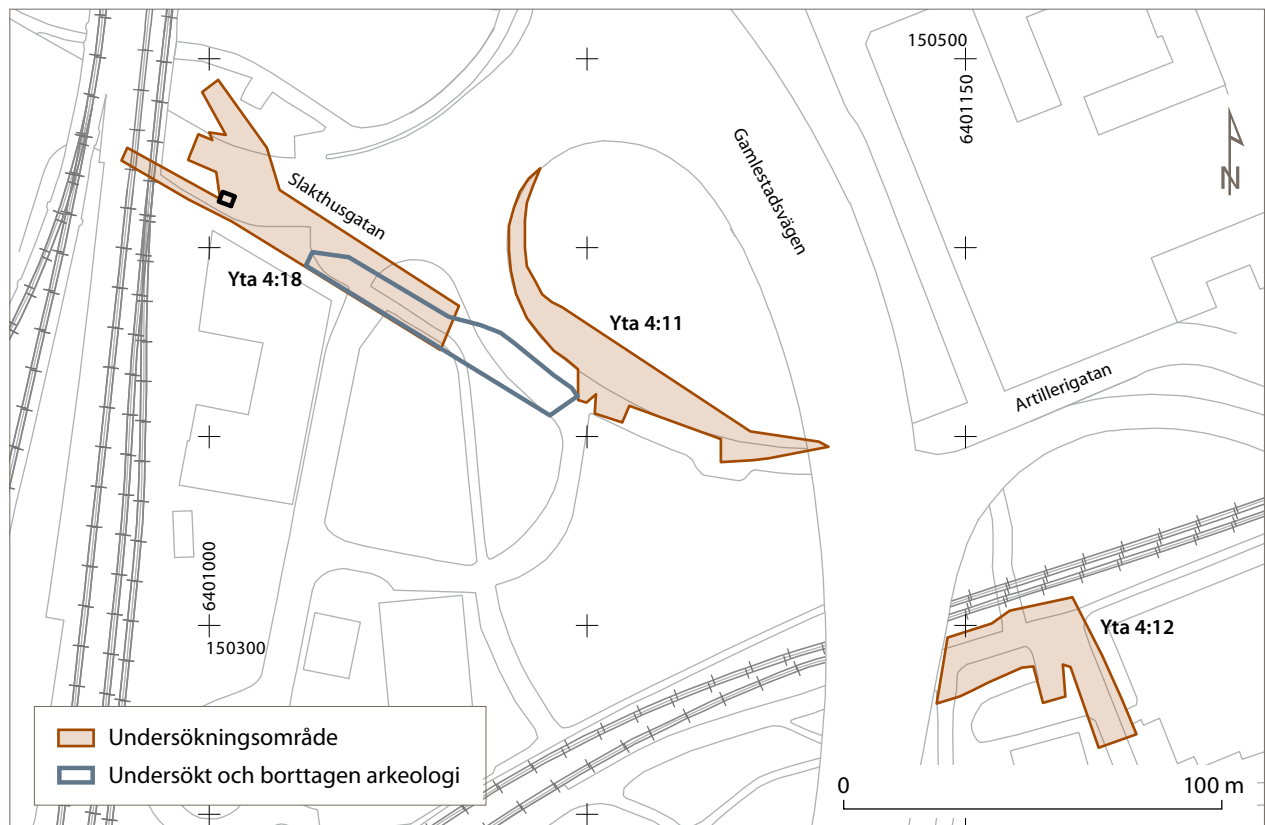
annat material från Nya Lödöse. I den följande texten ges därför bara en sammanfattning (figur 9).

Längst i öster undersöktes en stadsgård som låg på den östra sidan av huvudgatan genom Nya Lödöse (kallad gata C i rapportsammanhang) och söder om en östvästlig mindre gata. Tre huvudsakliga faser fanns i stadsgårdens bebyggelse. Från den yngsta påträffades bland annat kakel från en kakelugn och målat fönsterglas, så kallat kabinettglas (figur 10 och 11).

Väster om stadsgården fanns den nordsydliga huvudgatan (gata C), den undersöktes endast översiktligt inom yta 4:18. Direkt väster om gatan fanns ytterligare bebyggelse som låg på en eller möjligen två olika stadsgårdar. Norr därom låg en tvärgata som sträckte sig mot väster från huvudgatan och än längre norrut fanns ytterligare en eller två stadsgårdar med bebyggelse

Längre åt väster var lämningarna inte fullt lika väl bevarade. Vid Göta älvs äldre strandkant fanns rester av utbyggnader med träkistor.

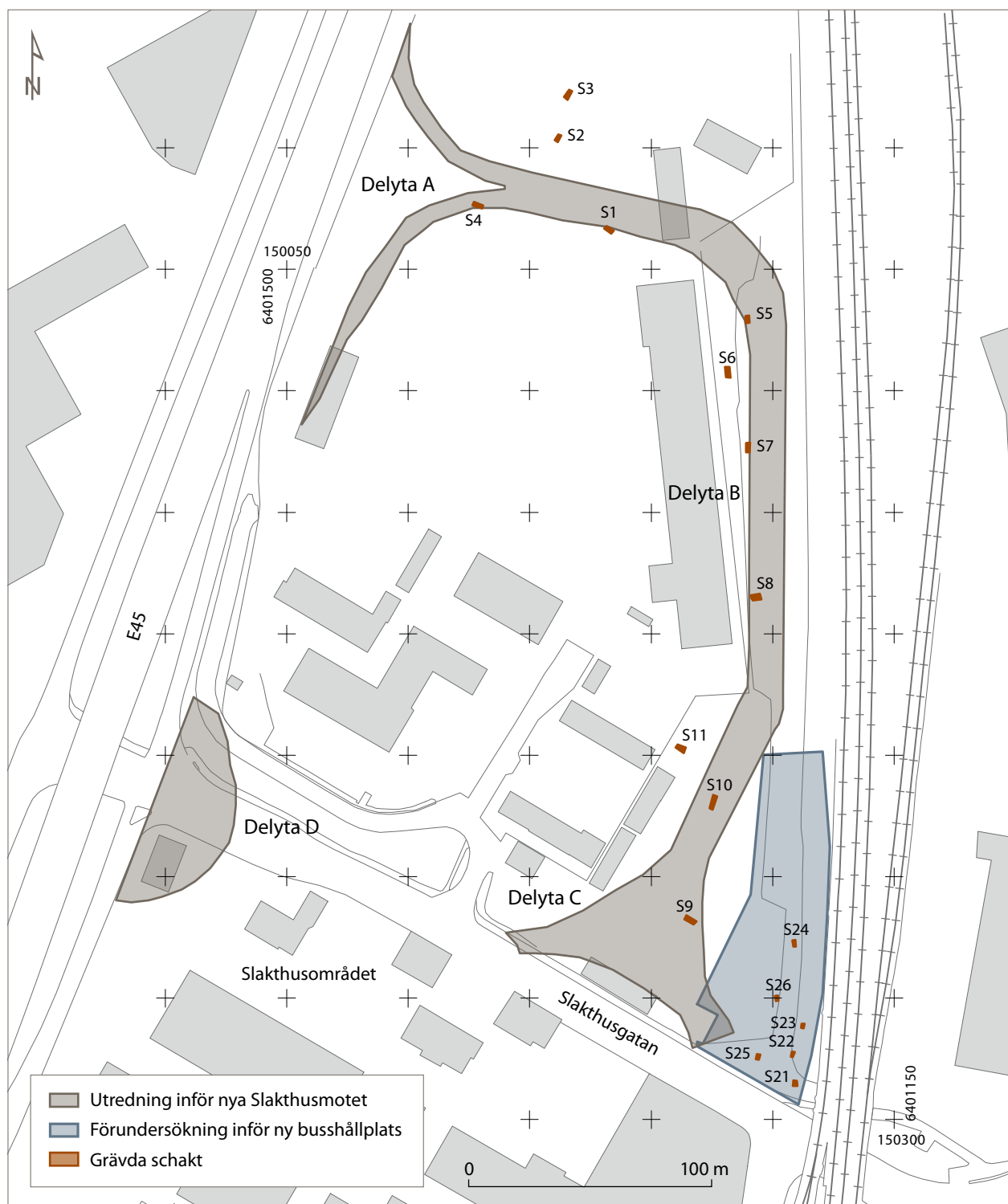
Inom yta 4:18 är fornlämningen undersökt och borttagen i den östra delen av ytan, i övrigt kvarligger fornlämningen (figur 12).

Figur 12. Yta 4:11, 4:12 och 4:18 med undersökt och borttagen del av fornlämningen. Skala 1:2000.

Utredning inför nya Slakthusmotet
Det område som skulle utredas utgjordes av ny vägsträckning från Slakthusgatan till väg E45, och ett mindre område vid dagens Slakthusmotet (figur 13). Området är starkt präglad av industri och infrastruktur.

Inledningsvis gjordes en genomgång av arkiv- och kartmaterial för att välja ut de områden som skulle provgrävas. I det mindre området vid Slakthusmotet (delyta D) fanns en stor mängd ledningar och rör. Den yta som kunde provgrävas var därför så begränsad att det bedömdes som osannolikt att

Figur 13. Utredningsområdet och förundersökningsområdet på Marieholm med delytor och grävda schakt. Skala 1:2500.

någon fornlämning skulle kunna påträffas här. Kvarstod gjorde området från Slakthusgatan till E45. Här grävdes schakt inom tre delytor (A–C). De arkeologiska objekt som påträffades undersöktes.

Detaljerade schaktbeskrivningar finns i bilaga 1, anläggningstabell finns i bilaga 2. Här följer en sammanfattning av de olika delytornas karaktär och resultatet av provgrävningen.

Resultat

Den nordligaste delen av utredningsområdet inne på Göteborgs energis område (delyta A) utgjordes av hårdgjorda ytor. Åtkomsten till de olika ytorna här var begränsad, dessutom fanns kända föroreningar i marken. Delyta B var en hårdgjord yta utmed järnvägens västra sida. I de schakt som grävdes här framkom mycket rivningsmassor. Schakten vattenfylldes snabbt. Den södra delen av

utredningsområdet (delyta C) utgjordes av hårdgjorda ytor som användes som uppställningsplats för bilar. Även här vattenfylldes schakten.

Endast i tre av schakten fanns lämningar som kan vara från innan 1850. I schakt 2, inom delyta A, fanns en härd. I schakt 8, inom delyta B, fanns en stenpackning med sten i flera skikt, den fortsatte utanför schaktet (figur 14). Den kan ha byggts i strandkanten av Göta älv. Ett djupschakt grävdes utmed sidan av konstruktionen. Inslag av moderna föremål, såsom plast, fanns i schaktets botten vilket gör konstruktionens ålder osäker. I schakt 10, inom delyta C, fanns två störhål med trärester. Troligen är de rester efter hägnader.

I övrigt framkom inga äldre lämningar. Sammanfattningsvis iaktogs få lämningar med säker antikvarisk bedömning. Därför bedöms det inte behövas ytterligare arkeologiska undersökningar inom den planerade vägsträckningen.

Figur 14. Pia Svensson rensar fram stenkonstruktionen i schakt 8. Foto: Mattias Öbrink.

Förundersökning inför ny busshållplats på Marieholm

Inför bygget av en ny tillfällig busshållplats gjordes en schaktningsövervakning av schakt och gropar för belysningsstolpar (figur 13). Området ligger direkt norr om Slakthusgatan, direkt öster om utredningsområdet för det nya Slakthusmotet.

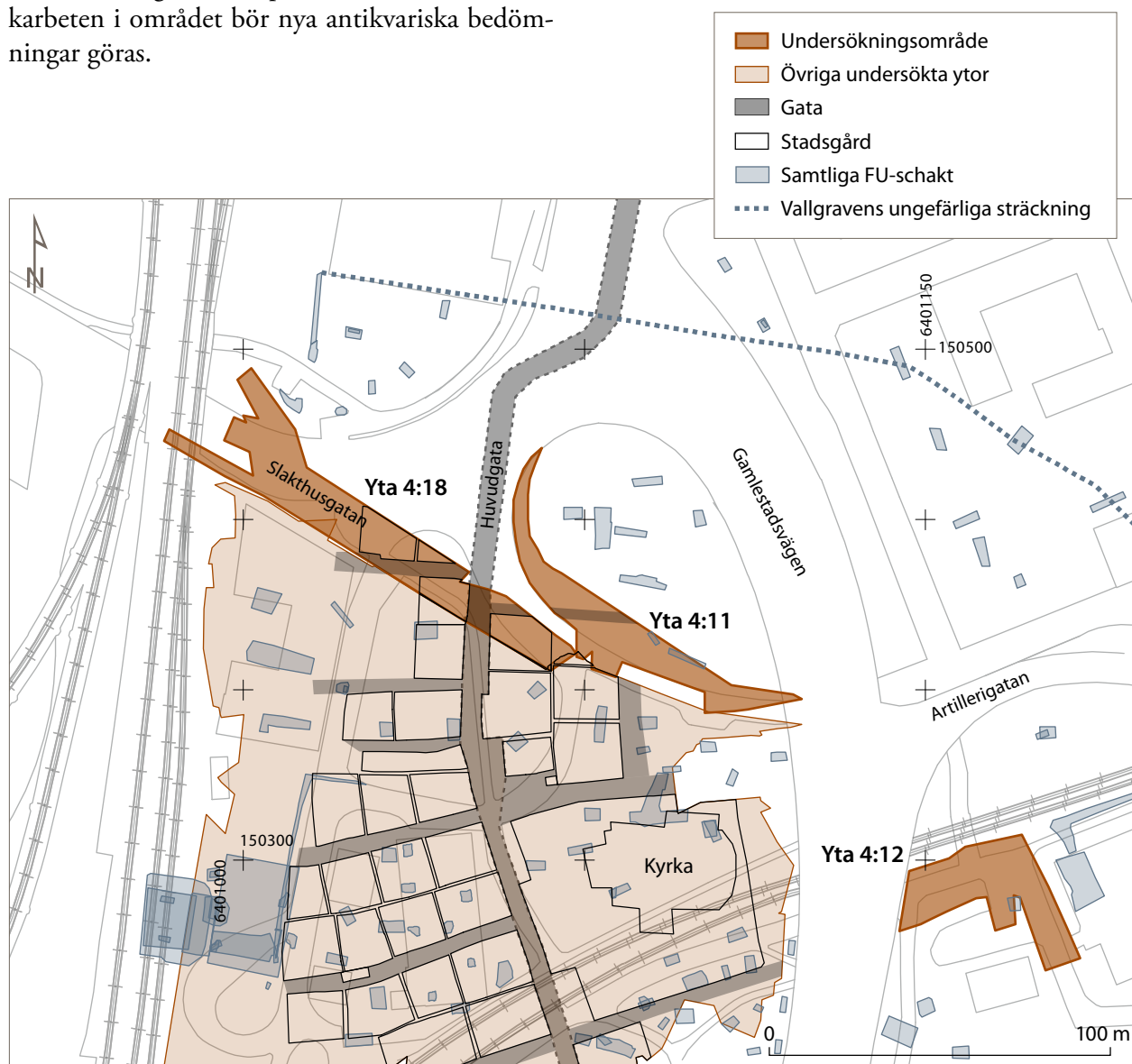
Resultat

Totalt 6 schakt grävdes inom ytan (se bilaga 3), de grävdes ned till det djup som krävdes för anläggningsarbetet. I samtliga schakt framkom omrörda massor. Sammantaget tyder schakten på att området inte varit ianspråktaget innan 1900-tal.

Inget ingrepp i fornlämning gjordes vid bygget av den tillfälliga busshållplatsen. Vid framtida markarbeten i området bör nya antikvariska bedömningar göras.

Sammanfattande diskussion

Inom yta 4:11 och 4:18 fanns lämningar från byggnader och stenlagda ytor i Nya Lödöses norra delar. Undersökningen av yta 4:18 visar att mycket välbevarade lämningar kan finnas under dagens gator. Schaktet korsades av stadens huvudgata, med ungefär samma sträckning som Gamlestadsvägen hade innan 1960-talets omläggning (figur 15). Utmed huvudgatan fanns sannolikt tät bebyggelse hela vägen upp till stadens vall (jämför med resultaten från förundersökningen i området 2017, Andreasson et al 2018).

Figur 15. De grävda ytorna (4:11 och 4:18) med konstaterad bebyggelse och gator från Nya Lödöse samt den förmodade fortsatta sträckningen för huvudgatan, vallen och vallgraven. Skala 1:2000.

Figur 16. Karta från 1800 (J. Åstrands karta över Göteborg stads ägor) med de undersökta ytorna på Marieholm markerade. Skala 1:8000.

Även om utredningen och förundersökningen på Marieholm inte genererade någon fast fornlämning ger de ändå bidrag till förståelsen av området. En jämförelse med det äldre kartmaterialet visar att de undersökta ytorna legat nära den arm av Göta älv som tidigare fanns öster om Marieholm. Enligt kartorna har området främst varit ängs- och betesmark (figur 16).

Det är svårt att identifiera bebyggelselägen på Marieholm, i det flacka landskapet blir det lite som att leta efter en nål i en höstack. Den starka industriella påverkan på området minskar ytterligare möjligheterna att påträffa bevarade äldre lämningar. Sannolikt är området på Marieholms södra del den yta där chanserna är störst att bevarad bebyggelse finns.

Referenser

- Andreasson, K., Forsblom-Ljungdahl, V., Gustavsson, J., Heimdahl, J., Kjellin, A., Rosén, C. & Öbrink, M. 2018. *Inför detaljplaner, Gamlestads torg etapp 2 och Gamlestadens fabriker. Arkeologiska förundersökningar i Gamlestaden. Västergötland, Göteborg, Gamlestaden 740:158 m.fl., Göteborg 218*. Nya Lödöse Rapport 2018:1. Göteborg.
- Järpe, A. 1984. *Nya Lödöse*. Medeltidsstaden 60. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Rosén, C. (red.). 2014. *Förundersökningar i Nya Lödöse 2012 och 2013. Arkeologiska förundersökningar i Gamlestaden. Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs stad och socken, Göteborg 218*. Nya Lödöse Rapport 2014:1. Göteborg.
- Strömbom, S. 1924. *Forskningar på platsen för det forna Nya Lödöse. Stadskrönika, grävningens berättelse, fyndkatalog*. Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum V. Göteborg.
- Wennberg, T. 2006. *Triangelspåret. Göteborg 218, Nya Lödöse, Historisk tid. Förundersökning. Göteborgs kommun*. Göteborgs stadsmuseum, arkeologisk rapport 2006:11. Göteborg.
- Wennberg, T. 2007. *Triangelspåret – Marieholm, Göteborg 218, Gamlestaden 39:8*. Göteborgs stadsmuseum, arkeologisk rapport 2007:14. Göteborg.
- Öbrink, M. & Rosén, R. (red.). 2017. *Stadsgård 1–4 gata a och b samt vretar. Arkeologiska undersökningar i Gamlestaden Västergötland, Göteborgs stad och kommun, Göteborg 218*. Nya Lödöse Rapport 2017:1. Göteborg.

Administrativa uppgifter

Utredning inför nya Slakthusmotet

SHMM:s dnr: 5.1.1-01450-2015.
Länsstyrelsens dnr: 431-36148-2015.
SHMM:s projektnr: A13283.
Intrasisprojekt: SHMM2015:197.

Län: Västra Götalands län.
Landskap: Västergötland.
Kommun: Göteborgs stad och kommun.
Socken: Göteborg.
Fastighet: Gamlestaden 740:51 med flera.
Fornlämningsnr: –.

GSD-Fastighetskarta, blad: blad 64D ocS Partille.

Läge: x 6401240 y 149980.
Meter över havet: 1–3.
Koordinatsystem: Sweref 12:00.
Höjdsystem: Rikets, RH 2000.

Uppdragsgivare: Trafikverket Region Väst
Ansvarig institution: Arkeologerna, Statens historiska museer (SHM).

Projektgrupp: Pia Svensson och Mattias Öbrink (Arkeologerna), Tobias Glansberg (Glansbergs entreprenad AB, maskin).

Fältarbetstid: 8–11 februari 2016.
Exploateringsyta: 12 300 kvadratmeter.
Undersökt yta: 74 kvadratmeter.
Dokumentationshandlingar: Analoga dokumentationshandlingar förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm. Digitala dokumentationshandlingar lagras tillsammans med Intrasisdatabasen.
Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

Förundersökning inför ny busshållplats på Marieholm

SHMM:s dnr: 5.1.1-01582-2015.
Länsstyrelsens dnr: 431-41680-2015.
SHMM:s projektnr: A13287.
Intrasisprojekt: SHMM2015:215.

Län: Västra Götalands län.
Landskap: Västergötland.
Kommun: Göteborgs stad och kommun.
Socken: Göteborg.
Fastighet: Gamlestaden 740:51.
Fornlämningsnr: Göteborg 218.

GSD-Fastighetskarta, blad: blad 64D ocS Partille.

Läge: x 6401180 y 150220.

Meter över havet: 1–3.

Koordinatsystem: Sweref 12:00.

Höjdsystem: Rikets, RH 2000.

Uppdragsgivare: Göteborgs stad, Fastighetskontoret

Ansvarig institution: Arkeologerna, Statens historiska museer (SHM), Bohusläns museum (BM) och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ (RIO).

Projektgrupp: Eirik Johansson (Bohusläns museum) och Andreas Skredsvik (Arkeologerna).

Fältarbetstid: februari 2016.

Exploateringsyta: 4900 kvadratmeter.

Undersökt yta: 17 kvadratmeter.

Dokumentationshandlingar: Analoga dokumentationshandlingar förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm. Digitala dokumentationshandlingar lagras tillsammans med Intrasisdatabasen.

Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

Schaktningsövervakningar i Gamlestaden

SHMM:s dnr: 5.1.1-01583-2015.

Länsstyrelsens dnr: 431-42516-2015.

SHMM:s projektnr: A13294.

Intrasisprojekt: SHMM2015:216.

Län: Västra Götalands län.

Landskap: Västergötland.

Kommun: Göteborgs stad och kommun.

Socken: Göteborg.

Fastighet: Gamlestaden 740:44 m.fl.

Fornlämningsnr: Göteborg 218.

GSD-Fastighetskarta, blad: blad 64D ocS Partille.

Läge: x 6401078 y 150355.

Meter över havet: 2–6.

Koordinatsystem: Sweref 12:00.

Höjdsystem: Rikets, RH 2000.

Uppdragsgivare: Göteborgs stad, Fastighetskontoret

Ansvarig institution: Arkeologerna, Statens historiska museer (SHM), Bohusläns museum (BM) och Rio Göteborg, Natur och kulturkooperativ (RIO).

Projektgrupp: Lillemor Olsson Gustafsson/Mattias Öbrink (projektledare), Jonathan Pye (fältarbetsledare).

Styrgrupp: Mikael Eboskog (BM), Petra Rudd (RIO), Bo Kölqvist (SHMM).

Fältpersonal: Cathrine Andersson, Oliver Brown, Joaquin Callejo, Caj Carlstein, Philip Chavasse, Pia Claesson, Ivonne Dutra, Veronica Forsblom-Ljungdahl, Annie Hansson, Jens Heimdahl, Eirik Johansson, Leif Jonsson, Anders Kjellin, Karolina Müller, Karin Olsson, Oscar Ortman, Arwo Pajusi, Maria Paring, Mats Pettersson, Jonathan Pye, Cecilia Ring, Elisabet Schager, Andreas Skredsvik, Johan Thörnqvist, Gwilym Williams, Kevin Wooldridge och Mattias Öbrink (Bohusläns museum, RIO, Arkeologerna) samt Tobias Glansberg och Timmy Norell (Glansbergs entreprenad AB, maskin).

Fältarbetstid: 19 april 2016 till 13 juni 2017.

Exploateringsyta: 3300 kvadratmeter.

Undersökt yta: 1380 kvadratmeter.

Dokumentationshandlingar: Analoga dokumentationshandlingar förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm. Digitala dokumentationshandlingar lagras tillsammans med Intrasisdatabasen.

Fynd: Förvaras hos Arkeologerna, Statens historiska museer, Mölndal, i väntan på fyndfördelningsbeslut.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell, utredning inför nya Slakthusmotet

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Anl.	Beskrivning
1	3,5	1,5	0,8		0,0–0,1 m grus, 0,1–0,4 m sand, 0,4–0,8 m fyllnadsmassor. Schaktet vattenfylls väldigt snabbt, arbetet avbrutet
2	2,8	1,5	0,9	A180	0,0–0,05 m bärlager, 0,05–0,8 m stenkross, 0,8– m gråbrun grusig silt
3	3,7	1,5	0,9		0,0–0,1 m sand, 0,1–0,7 m stenkross, 0,7–0,8 m torvig rostfärgad silt. Organiskt lager med koks. 0,8– m gråbrun grusig silt. Väldigt blött och vattenfylldes
4	4,0	1,5	0,8		0,0–0,05 m grässvål, 0,05–0,2 m bärlager, 0,2–0,6 m rivningsmassor med tegel, kakel, kol, trä. 0,6– m lera
5	2,8	1,5	0,8		0,0–0,1 m bärlager, 0,1–0,2 m sand, 0,2–0 m rivningsmassor. Schaktet vattenfylls väldigt snabbt, arbetet avbrutet
6	4,3	1,5	1,2		0,0–0,1 m bärlager, 0,1–0,3 m sand, 0,3–0,9 m rivningsmassor, 0,9– m lera
7	3,9	1,5	1,1		0,0–0,2 m bärlager, 0,2–0,7 m rivningsmassor, 0,7–1,0 tegelkonstruktion? Schaktet vattenfylls väldigt snabbt, arbetet avbrutet
8	3,9	2,3	2,0	A2012	0,0–0,2 m bärlager, 0,2–0,8 m rivningsmassor, 0,8–2,0 m lera med tegel, murbruk, glas och humöst material, stenpackning på ca 1,15 m djup i södra halvan
9	4,5	1,5	0,9		0,0–0,05 m grus, 0,05–0,1 m bärlager, 0,1–0,4 m sprängsten, 0,40–0,55 m lera med tegelkross, 0,55– m lera
10	5,7	1,5	0,9	A2040	0,0–0,1 m grus, 0,1–0,6 m sprängsten, 0,6– m lera
11	3,7	1,5	1,2		0,00–0,15 m bärlager, 0,15–0,50 m sprängsten, 0,5–1,0 m rivningsmassor med tegel, 1,0– m lera med mycket rötter

Bilaga 2. Anläggningstabell, utredning inför nya Slakthusmotet

Anl.	Typ	Storlek (m)	Form	Undersökt	Djup (m)	Beskrivning
A180	Härd	0,5 Ø	Rund	x	0,01	Kol och sot på värmepåverkad lera. Runt härden järnutfällningar
A2012	Stenpackning	1,5 x 1,3	Rektangulär	x	0,5	Stenpackning med stenar i flera skikt, delvis störd i norr. Låg på träkonstruktion/stockar. Fortsätter utanför schaktet
A2040	Störhål	0,2 Ø	Runda	x	0,15	Två störhål med trärester. Nedslagna i bottenleran

Bilaga 3. Schakttabell, ny busshållplats

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
21	2,2	1,6	1,5	Raseringsmassor ned till ca 1 meters djup, under detta ligger omrörda jordlager, sannolikt 1900-tal
22	2,0	1,0	1,0	Endast makadam från 1900-talet
23	1,8	1,2	1,5	Raseringsmassor ned till ca 1 meters djup, under detta ligger omrörda jordlager, sannolikt 1900-tal
24	2,6	1,1	1,5	Raseringsmassor ned till ca 1 meters djup, under detta ligger omrörda jordlager, sannolikt 1900-tal
25	2,1	1,3	1,5	Raseringsmassor och makadam. På ca 1 m djup påträffas lera med vass, sannolikt sekundärt deponerat
26	2,1	1,3	1,5	Raseringsmassor och makadam. På ca 1 m djup påträffas lera med vass, sannolikt sekundärt deponerat

Bilaga 4. Stratigrafisk berättelse, yta 4:11

Norra delen av schaktet

Lämningar från Nya Lödöse

En stenlagd yta av mindre stenar anlades (KG 101). Vid jämförelse med tidigare undersökningar kan det vara ett stenlagt golv i en byggnad direkt öster om huvudgatan. Eftersom lagren inte grävdes djupare än denna är det osäkert om det är den äldsta nivån.

Vid ett senare tillfälle lades en ny stenläggning över delar av ytan, samtidigt med stenar som kan vara ett fundament för en stolpe (KG 102). Sannolikt är detta ombyggnader av det befintliga golvet/ stenlagda ytan.

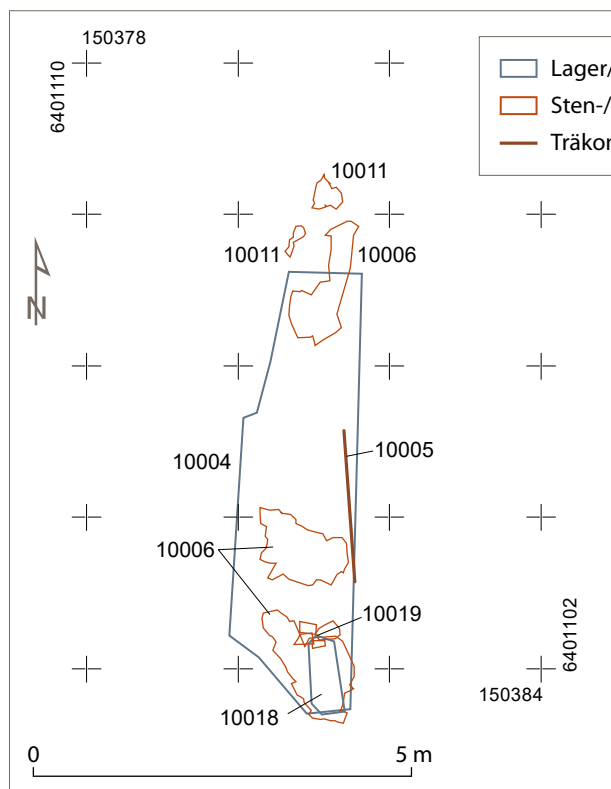
Vid destruktionen påfördes ett lager bränd sand, möjligen är det sand från en struktur som brändes på plats. I destruktionslagret fanns även trä från en konstruktion (KG 103).

Lämningar från landeritid

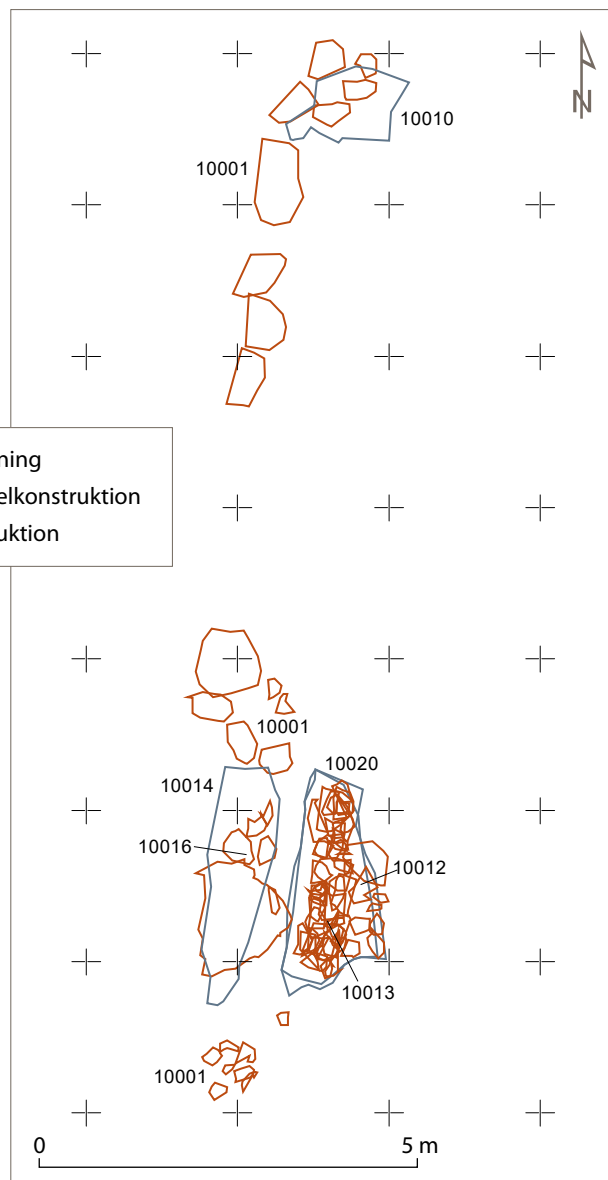
Gamlestadsvägen byggdes om. I samband med det byggdes en nordsydlig mur utmed vägen, eller terrass som vägen gick på (KG 104). Vägen finns med på äldre kartor och har undersökts längre söderut. Utmed murens östra sida fanns sannolikt ett dike. Tvärs över diket var en östvästlig passage uppbyggd av stenar som anslöt till vägen i väster (KG 104). Genom passagen fanns en kulvert för att

Tabell 1. Kontextgrupper och stratigrafiska objekt från Nya Lödöse.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Beskrivning
101	Konstruktion av stenläggning	10006, 10018	Sättsand med stenläggning av mindre stenar
102	Konstruktion av stenläggning	10011, 10019	Ny stenläggning och koncentration av stenar (stöd för stolpe?)
103	Destruktion av byggnad	10004, 10005	Lager av bränd sand med tegel och rester av träkonstruktion

Figur 1. Lämningar från Nya Lödöse. Skala 1:100.

Figur 2. Lämningar från landeritid. Skala 1:100.

Tabell 2. Kontextgrupper och stratigrafiska objekt från landeritid.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Beskrivning
100	Destruktion av väg/byggnad	10003	Raseringslager med brunsvart sand, fläckvis sotig, med tegelkross, bränd lera, eldpåverkad sten.
104	Konstruktion av väg	10001, 10010, 10012, 10013, 10014, 10016, 10020	Konstruktionslager, nedgrävning för kulvert, stenkulvert, fyllning i kulvert, stenläggning, terrassmur

Tabell 3. Kontextgrupper och stratigrafiska objekt från Nya Lödöse.

Grupp	Tolkning	Kontexter	Beskrivning
106	Konstruktion av byggnad	10050, 10100, 10101, 10104	Konstruktionslager, syllstenar, syllstockar och brädor i trägolv
107	Destruktion	10102, 564132,	Rasering?

vattnet i diket skulle kunna passera. Ett myntfynd från Karl XIV Johans tid visar att den byggdes under 1800-tal.

Södra delen av schaktet

Lämningar från Nya Lödöse

Lämningar av en byggnad med syllstenar och golv av trä fanns här, endast delar av den undersöktes (KG 106). Vid destruktions utjämnades lager, dessa låg över hela den avbanade ytan (KG 107).

I skrivande stund pågår en omfattande förändring av stadsdelen Gamlestaden i Göteborg och i samband därmed har en rad arkeologiska undersökningar genomförts.

Denna rapport omfattar tre olika projekt. I samband med pågående stadsomvandlingen i Gamlestaden flyttas flera stråk av rör och vägar inom Nya Lödöses stadsområde (Göteborg 218). Dessutom byggdes en ny busshållplats på Mariholm, direkt väster om Nya Lödöse. Parallellt med förändringarna i Gamlestaden planerar Trafikverket en ny motorvägspåfart på väg E45 med tillhörande anslutningsvägar på Mariholm.

Undersökningarna i Gamlestaden sker i samverkan mellan [Arkeologerna \(SHM\)](#), [Bohusläns museum](#) och [Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ](#) i nära samarbete med Göteborgs stadsmuseum.